

comenius contact

“Wij zijn allen burgers van één wereld”

Jaargang 7, no. 10, augustus 2002
Uitgave van de COMENIUS STICHTING
Postbus 5810, 1410 GA NAARDEN

Comeniusdag 2002 Een terugblik

Voor de donateurs en de belangstellenden van de Comenius Stichting is de Tsjechische theoloog, filosoof en pedagoog Jan Amos Comenius (1592-1670) uiteraard geen onbekende. De viering van zijn vierhonderdste geboortedag in 1992 heeft ongetwijfeld het nodige aan deze naamsbekendheid bijgedragen. Uit een kleine rondvraag blijkt, dat het verhaal van Comenius' veel bewogen leven en vooral de gedachten die hij zelf naar aanleiding hiervan aan het papier heeft toevertrouwd bij velen een diepe indruk heeft nagelaten.

Al op jonge leeftijd moest Comenius tezamen met de leden van de Moravische Broedergemeente zijn geboortestreek verlaten, omdat de toenmalige Habsburgse keizer in zijn rijk uitsluitend katholieke onderdanen dulde. Bijgevolg was Comenius 50 jaar van zijn leven op de vlucht voor intolerante gelovigen zowel van Katholieke als van Lutherse en Calvinistische huize. Als volgelingen van Johannes Hus werden de Moravische Broeder hooguit geduld, maar nergens waren zij echt welkom. Na omzwervingen door Polen, Engeland en Hongarije stierf Comenius op 78-jarige leeftijd in Amsterdam en werd begraven in Naarden. Op zijn verblijf in Polen na heeft hij nergens zo'n lange aaneengesloten periode gewoond als in Amsterdam. Geen wonder dat hij twee jaar voor zijn overlijden in zijn beknopte biografisch getinte geschrift *Unum Necessarium* schreef: “Mijn leven was een zwerftocht, een vaderland had ik niet. Het was een rusteloos, voortdurend heen en weer geslingerd worden, nooit en nergens vond ik een vaste woonplaats.”

Tijdens zijn verblijf in Amsterdam hield Comenius zich vooral bezig met de uitgave van zijn geschriften. Daarnaast had hij als laatste bisschop van de Moravische Broedergemeente de zorg voor zijn geloofsgenoten die voor het merendeel als ballingen leefden in wat nu Polen en Hongarije is. Voor hen zamelde Comenius voortdurend geld in. Daarnaast stond hij de Moravische Broedergemeenten in de diaspora ook bij met herderlijke brieven en door middel van stichtend drukwerk dat

in zijn kleine Tsjechische drukkerij in Amsterdam van de pers kwam.

Voor veel Nederlanders is de naam van Comenius onlosmakelijk verbonden met drie trefwoorden: Tsjech, pedagoog en Naarden. Op zich genomen, bieden deze drie trefwoorden een juiste ingang voor een eerste kennismaking met Comenius en diens gedachtegoed. Maar daarmee is de vraag naar de *actualiteit* ervan niet afdoende beantwoord. Comenius' gedachtegoed leeft immers niet alleen voort in de geschriften van en over hem, maar ook in de mate waarin en de wijze waarop men hiermee omgaat. Dat geldt in het bijzonder voor de landen waar Comenius gewoond en gewerkt heeft. Hoe leeft hij voort in het collectieve geheugen van de Tsjechen, de Polen, de Nederlanders, de Engelsen en de Hongaren? Want in al deze landen zijn gedenktokens aan te treffen die bedoeld zijn om de nagedachtenis aan Comenius in ere te houden.

Het zoeken naar sporen van Comenius is de inzet van een videoproject dat in het Boheemse Dorp in Berlin-Neukölln in 2001 tot stand kwam. De aanleiding tot het project vormde de herinnering aan Comenius die hier nog steeds in stand gehouden wordt. De makers van de video zijn allen rechtstreekse nakomelingen van de Boheemse Broeders die zich in 1737 op uitnodiging van de Pruisische koning in Berlin-Neukölln gevestigd hebben. Vanaf 1991 houdt ook het Duitse Comeniusgenootschap hier haar jaarlijkse conferenties. Vanuit dit historisch besef zijn de makers van de video op zoek gegaan naar plaatsen in andere landen waar ook sporen van Comenius gedachtegoed zijn aan te treffen, zoals Nederland, Engeland en Tsjechië. Helaas liet het budget niet toe ook opnamen te maken in de andere landen waar Comenius gewoond en gewerkt heeft, zoals Polen en Hongarije. De Berlijnse video is overigens niet de eerste die aan het leven en het gedachtegoed van Comenius gewijd is. Tijdens de viering van Comenius' vierhonderdste geboortedag in 1992 heeft Teleac een nagesynchroniseerde video van de WDR uitgezonden. Een opmerkelijk verschil tussen de beide video's is echter, dat de Teleac-versie uitsluitend aandacht besteedt aan de *historische* Comenius, terwijl de Berlijnse versie de *actualiteit* van zijn denkbeelden voorop stelt. Om dit gegeven in kaart te brengen zijn er opnamen gemaakt en interviews gehouden met comeniologen in Duitsland, Engeland, Nederland en Tsjechië.

Om geld te sparen voor de viering van het tweede lustrum van de Comenius Stichting heeft het Bestuur besloten om in 2001 geen Comeniusdag te organiseren in de Grote Kerk in Naarden. Het vertonen van de Berlijnse video leek echter een goed alternatief om de donateurs en belangstellenden toch waar voor hun geld te geven. De video werd vertoond op 9 maart 2002 in de aula van het Goois Lyceum in Bussum. Voor de inhoud ervan verwijzen we kortheidshalve naar het vorige Comenius Contact. Hierin is een korte bespreking van het betreffende videopakket opgenomen.

Over de reacties van de bezoekers van de bijeenkomst merken we hier op, dat deze alle positief waren. Uiteraard gaf de video de nodige aanleiding voor het stellen van informatieve vragen. Maar er kwamen ook veel suggesties naar voren om de video beter af te stemmen op een Nederlands publiek en inzonderheid op jonge kijkers voor wie de onderwerpen, die de comeniologen uit de verschillende landen op de video aan de orde stellen, minder vertrouwd zijn dan voor de oudere generatie. Al met al bleek, dat de aanwezigen het over één ding eens waren. Het gedachtegoed van Comenius kan nog steeds inspireren, maar het moet wel anders verwoord en verbeeld worden, indien we een Comeniaans getint beraad willen organiseren waarin jong en oud met elkaar van gedachten wisselen over zijn kernthema's. Een video voor Nederlanders over deze thema's leek alle aanwezigen overigens hoogst gewenst. Helaas kwam het gezelschap niet toe aan de vraag hoe en door wie deze woorden in daden omgezet moeten worden. Wel was men het eens over de noodzaak van een verbreding van het draagvlak voor zo'n onderneming. Zij gaat uit boven de krachten van de Comenius Stichting.

Enkele overpeinzingen naar aanleiding van een Comeniusconferentie in Berlijn

Sinds haar oprichting in 1991 houdt het Duitse Comeniusgenootschap jaarlijks in oktober een tweedaagse conferentie. Deze bijeenkomsten vonden tot nu toe steeds plaats in het Boheemse Dorp in Berlijn. Zij waren telkens gewijd aan een actueel politiek-maatschappelijk thema dat ook prominent aanwezig is in Comenius' hoofdwerk: *Het algemeen beraad over de verbetering van de menselijke samenleving*.

In 2001 was de Berlijnse Comeniusconferentie gewijd aan het probleem van het *geweld* tegen anderen dat klaarblijkelijk van alle tijden is. Het behoeft geen nader betoog, dat het Bestuur van het Duitse Comeniusgenootschap met de keuze van dit thema na 11 september een hoogst actueel onderwerp op de agenda had gezet.

Intolerantie en *agressiviteit* zijn immers twee sleutelwoorden in Comenius' hoofdwerk. Aan de hand hiervan bestreden alle sprekers op de conferentie de wijdverbreide gedachte dat wij op moreel gebied verder gevorderd zouden zijn dan onze voorouders. Want wie kennis neemt van Comenius' optiek op de *publieke orde* in de samenleving en van zijn voorstellen om de bestaande instituties van binnenuit en niet van bovenaf te hervormen, komt al snel tot de conclusie dat het huiswerk dat hij de mensheid heeft opgedragen nog steeds niet af is. De 'lerende' samenleving waarvoor Comenius pleitte, is kennelijk nog geenszins werkelijkheid. Een verschil is hooguit, dat de volwassenen na hun schooltijd tegenwoordig meer dan toentertijd nog het een en ander aan- en bijleren. Maar het knellende vraagstuk hoe deze kennis moet worden omgezet in praktische richtlijnen voor een betere onderlinge omgang tussen individuen, groeperingen en volkeren is nog steeds onopgelost.

Comenius zag het leven als een reeks van opeenvolgende scholen. Bijgevolg is zijn pleidooi voor *een-leven-lang-leren* nog steeds hoogst actueel. Volgens hem is de mensheid nooit te oud om te leren. Wijs wordt je, volgens Comenius, door vallen en opstaan. Met andere woorden, omscholing hoort net als bijscholing tot de levenskunst in de geest van Comenius.

In de *Via Lucis* (De weg van het licht) en in de *Consultatio Catholica* (Het algemeen beraad) gaat Comenius uitvoerig in op de vraag welke *instituties* er nodig zijn en hoe deze moeten worden ingericht, opdat zij ook een daadwerkelijke bijdrage kunnen leveren aan de verbetering van de kwaliteit van het samenleven. Zoals gezegd, streefde Comenius naar het inperken van de intolerantie en vooral naar het indammen van de agressiviteit.

Op de conferentie in Berlijn kwamen zijn voorstellen ter zake uitvoerig aan de orde, niet alleen vanuit een pedagogische invalshoek maar ook en vooral vanuit de optiek van de politieke filosofie en de sociale ethiek. Alle sprekers op de conferentie refereerden in dit kader zowel aan de internationale instituties zoals de VN en de Unesco, maar ook aan de bijdrage die de nationale regeringen tezamen met het onderwijs en de massamedia dienen te leveren aan *het leren leven in verscheidenheid*. Het deed mij goed om te ervaren, dat het Duitse Comeniusgenootschap met de keuze voor het thema agressiviteit op één lijn zit met de Nederlandse Comenius Stichting die in 2001 voor het thema intolerantie had gekozen. Hieruit blijkt immers, dat het gedachtegoed van Comenius weliswaar oud maar nog geenszins verouderd is.

Jacques Carpay

In 2003 bestaat de Comenius Stichting 10 jaar. Het ligt voor de hand om aan dit tweede lustrum enig cachet te geven. Het Bestuur wil dit doen door in 2003 de namiddagzitting in de Grote Kerk in Naarden te houden op 28 maart, d.w.z. op de geboortedag van Jan Amos. Hopelijk vormt het feit dat deze dag op een vrijdag valt geen ernstige belemmering om te mogen rekenen op een grote opkomst. Het bestuur verwacht dat de keuze van het thema en van de spreker voor velen een doorslaggevend argument kan verschaffen om deze middag in de agenda te reserveren. **Otto von der Gablentz** (oud-ambassadeur van de Duitse Bondsrepubliek in ons land) is bereid gevonden om een voordracht (in het Nederlands) te houden over *'De vorming van Europese burgers.'* Het behoeft geen nader betoog dat dit thema, dat Comenius na aan het hart lag, nog steeds hoogst actueel en zonder twijfel bij de heer Von der Gablentz in goede handen is.

Mededelingen Bestuur

◇ Nieuw Bestuurslid

Als inwoner van Naarden Vesting is de persoon Comenius voor de heer M. Schröder geen onbekende. Hij reageerde dan ook positief toen hij enkele maanden geleden benaderd werd om de gelederen van ons bestuur te komen versterken. Na het bijwonen van een van de bestuursvergaderingen besloot hij de vacatureplaats op te vullen.

Het bestuur prijst zich gelukkig met het aantreden van dit nieuwe bestuurslid. Gezien zijn werkervaring omschrijft de heer M. Schröder zijn beslissing om een steentje bij te dragen als volgt:

"Na 35 jaar werkzaamheid in internationale ontwikkelings samenwerking zijn begrippen als humaniteit, solidariteit, holisme, integriteit, tijdsperspectief, ontwikkeling als proces zeer voor mij gaan leven. Dezelfde begrippen vind ik, terug en toegepast in het gedachtegoed van Comenius, als een nadere uitdaging".

◇ Wijzigingen Comité van Aanbeveling

Ds. N.M.A. ter Linden heeft de wens te kennen gegeven het Comité van Aanbeveling te verlaten. Hij heeft onvoldoende gelegenheid om de bijeenkomsten bij te wonen en voorts dient er naar zijn mening af en toe een wisseling van de wacht plaats te vinden.

Het bestuur heeft de heer Ter Linden bedankt voor de destijds betoonde bereidwilligheid onze stichting met het vermelden van zijn naam te steunen.

Het bestuur deelt verheugd mee dat inmiddels drie nieuwe leden toegevoegd konden worden aan de lijst van het C.v.A. te weten:

Mevrouw dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. van de Nat. Unesco Cie.

Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht.

Prof. dr. L. Leertouwer, em. hoogleraar RU Leiden.

COMENIUS STICHTING

De Comenius Stichting heeft als doel het verbreiden van de kennis over de persoon en het gedachtegoed van de Tsjechische wijsgeer, pedagoog en theoloog Jan Amos Comenius (1592-1670) wiens inzichten nog steeds een grote actualiteit bezitten.

COMENIUS CONTACT

Comenius Contact beoogt een platform te zijn voor allen die een bijdrage willen leveren aan de verspreiding en verdieping van Comenius' gedachtegoed. De gepubliceerde teksten zijn voor de verantwoordelijkheid van de schrijvers en vallen buiten de competentie van de Comenius Stichting. De redactie behoudt zich overigens het recht voor om teksten desgewenst in te korten.

Comenius Contact verschijnt in principe twee maal per jaar. Gelet op de doelstelling van de Comenius Stichting, om het gedachtegoed van Comenius aan een zo breed mogelijk publiek bekend te maken, wordt Comenius Contact gratis verspreid.

BESTUUR COMENIUS STICHTING

Voorzitter: dr. J.A.M. Carpay

Vice-voorzitter: J.J. Meijer

Secretaris: M.J.H. van den Maagdenberg-Demaret

Penningmeester: vacant

Lid: M.P.D.B^{esse} van Sytzama-van der Borch tot Verwolde

Lid: A.T. Moussault

Lid: M. Schröder

COMITÉ VAN AANBEVELING

Mr. J.A.N. Patijn, burgemeester van Naarden, voorzitter

Leden:

Jhr. mr. D.J. de Geer, rechter te Zutphen

Z.E. Petr. Kubcmát, ambassadeur van de Tsjechische Republiek

Z.E. J. Kuderdavy, ambassadeur van de Slowaakse Republiek

Mr. B.J. Asscher, oud-president van de Rechtbank te Amsterdam

Dr. B. Knapen, lid Raad van Bestuur PCM

Mevr. dr. Rita Kohnstamm, psycholoog en publiciste

De heer Thijs van Leer, musicus en componist

Mevr. dr. B.E. van Vucht-Tijssen, voorz. Nat. UNESCO cie.

Prof. dr. H.W. von der Dunk, em. hoogleraar RU Utrecht

Prof. dr. L. Leertouwer, cm. hoogleraar RU Leiden

Prof. dr. J.M. Veenman, voorzitter Raad van Bestuur Stork N.V.

RAAD VAN ADVIES

Mevr. drs. L. de Court Onderwater-Twijnstra Ph D, psycholoog

Dr. mr. G.J. Leibbrandt, vm. voorzitter Nationale Unesco Commissie

Mevr. Prof. dr. D.W.J.M. Pessers, rechtssocioloog en publiciste

Dr. F.H.J.M. Suasso de Lima de Prado, slavist en publicist

SECRETARIAAT COMENIUS STICHTING

Postbus 5810, 1410 GA Naarden

Telefoon: 035-694 0526

Postgiro: 2326180

Bankrek.: ABN AMRO: 554085216 t.n.v. Comenius Stichting te Naarden

e-mail: info@comenius-naarden.nl

website : <http://www.comenius-naarden.nl>

ISSN: 1568-9565

Druk: Drukkerij Walden, Bussum

DONATEUR ZIJN VAN DE COMENIUS STICHTING

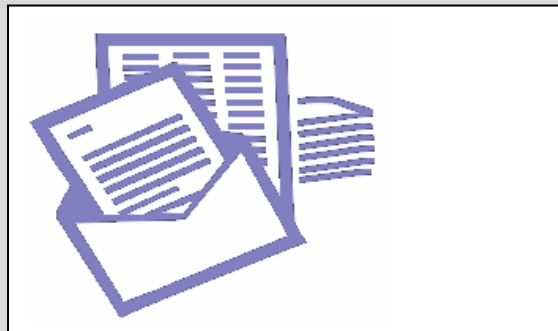
Iedereen die belangstelling heeft voor de activiteiten van de Comenius Stichting kan dit kenbaar maken door zich op te geven als DONATEUR.

De stichting verkrijgt haar gelden uit bijdragen van fondsen, bedrijven, stichtingen alsmede uit donaties van particulieren.

Aanmelding als donateur kan geschieden d.m.v. het overmaken van minimaal € 16,50-- per jaar. Donateurs ontvangen automatisch Comenius Contact en één gratis toegangskaart voor de Comeniusdag.

Donateurs die € 45,-. of meer storten ontvangen tenminste twee toegangskaarten voor de Comeniusdag.

De Comenius Stichting is vrijgesteld van schenkings- en successierechten in de zin van artikel 32 ten eerste en artikel 33 ten eerste van de successiewet 1956.

ACCEPTGIRO

Bent u reeds donateur dan ontvangt u binnenkort automatisch een op naam gestelde acceptgiro.

Bent u nog geen donateur dan kunt u gebruik maken van onderstaande bon. Na ontvangst zullen wij u zo spoedig mogelijk een acceptgiro sturen.

Aangezien het bestuur niet over een 'sparpot' beschikt hopen wij dat door uw gulle en tijdige bijdrage de voorbereidingen voor de organisatie van de volgende Comeniusdag met voldoende financiële middelen doorgang kan vinden.

Naam en

Voort:.....

Adres:.....

Postcode:.....

Woonplaats:.....

Geeft zich hierbij op als donateur voor de Comenius Stichting en zal jaarlijks tot wederopzegging :

€.....(min.€ 16.50-) geven aan de Stichting.

Datum.....

Handtekening.....

Deze bon opsturen in een ongefrankeerde enveloppe naar Comenius Stichting,
Antwoordnummer 484,1400 WC NAARDEN